

Szemle, ismertetés

István Kecskés

Intercultural Pragmatics

Oxford: Oxford University Press. 2014. 277 pp. ISBN 978-0-19-989265-5

Az ismertetés tárgyát képező monográfia – ami valójában az interkulturális pragmatika nyelvtudományi diszciplínája kézikönyvének is tekinthető – szerzője, *Kecskés István*, az amerikai State University of New York *Kiemelt Státusú Professzora* (*Distinguished Professor*) címmel rendelkező, magyar származású egyetemi tanára, a nyelvészeti pragmatika és az alkalmazott nyelvészet világhírű kutatója, az Amerikai Pragmatikai Társaság (AMPRA) jelenlegi elnöke. Az általa művelt tudományterület meghatározó kiadványainak (az *Intercultural Pragmatics* c. szakfolyóiratnak, a *Mouton Series in Pragmatics* c. könyvsorozatnak), valamint az ugyancsak a Mouton de Gruyter Könyvkiadó gondozásában megjelenő *CASLAR* (*Chinese as a Second Language Research*) c. folyóiratnak alapító szerkesztője, számos nyelvtudományi szakfolyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Több tucatnyi, jelentős kiadó által megjelentetett szakkönyv fejezeteinek, szakkönyveknek szerzője, a nyelvészeti pragmatika és az alkalmazott nyelvészet nemzetközi kongresszusainak rendszeres plenáris előadója és szervezője. *English as a Lingua Franca: the Pragmatic Perspective* c. legújabb könyve a Cambridge University Press kiadásában jelenik meg 2018-ban.

Az *Intercultural Pragmatics* c. szakkönyv a kurrens nyelvészeti pragmatika egyik, napjainkban kibontakozóban levő szakirányának meghatározó státusú forrása. Az adott tudományterületet alapjaiban átfogó, aktuális témaköreinek áttekintését nyújtó, ugyanakkor kutatói szintű igénytel megírt értekezés. A nyelvészeti pragmatika ma már meglehetősen komplex diszciplináris területein belül az interkulturális pragmatika viszonylag fiatal tudományterületének skópuszát úttörő módon Kecskés István határozta meg, meghúzva és meghatározva vizsgálati körének határvonalait, definiálva funkcióját és hatásköreit, megkülönböztetve azt a pragmatikán belüli egyéb tárdiszciplináktól. Tudományteremtő szerepét a mai nyelvészeti pragmatika jeles képviselői határozottan elismerik (Giora–Haugh 2017: v–vi). Könyve céljainak megfogalmazásában a szerző kiemeli, hogy a diszciplína azon területeinek tüzetes áttekintésével és vizsgálatával kíván foglalkozni, amelyek a kurrens nyelvészeti pragmatikai és általános nyelvelméleti modellekben tulajdonképpen szükségszerűen megjelentek ugyan, de jelenségköreik, fogalmi rendszerük definiálására, leírására, operatív bázisú értelmezésére ez ideig nem került sor.

A könyv *Bevezető* c. fejezetében (1–20. o.) a szerző részleteiben tárgyalja a tudományterület fogalmi rendszerét, skópuszát és jellegét, kiemelve, hogy diszciplináris alapjait a pragmatikai kompetencia, az ún. kollektív száliencia, a kommunikáció formulaikus nyelvhasználatának tudományos igényű körülírása képezi, melyben különös hangsúlyt kapnak a multilingvális, a szocio-kognitív, interkulturális, diskurzusalapú vizsgálatok, a személyközi kommunikáció interakcióinak interkulturális

beágyazottságú tanulmányozása, alapvetően támaszkodva az ún. tudásbázist képező háttértudásra, a közös ismeretalapra (*common ground*) és a szituatív kontextus ismeretére. Az ilyen szemléletű pragmatikai kutatásból markánsan rajzolódik ki a multilingvális kompetencia fogalmának státusa. Kecskés kritikus módon konstataálja áttekintésében, hogy napjaink pragmatikai kutatásait ugyanakkor még mindig csupán a monolingualitás hangsúlyozott szerepe jellemzi. Kiemeli az interkulturális kommunikációban az interakciós intencionalitás funkcióját, és határozottan megfogalmazza az interkulturális, a kultúrközi (*cross-cultural*), valamint az intrakulturális kommunikáció viszonyának összefüggéseit és különbözőségét.¹ Már itt érzékelhető, hogy a nyelvhasználat globális tényezőinek térnyerésével az interkulturalitás szerepe erősödik. Ezzel kapcsolatban jegyzem meg, hogy míg az angol nyelv szociokulturális térhódításának következtében a ma társadalmiában beszélhetünk az ún. globális angol nyelvről, leírva és analizálva annak funkcionális jellegét és sajátosságait, ugyanakkor globális magyar nyelv létezéséről nem beszélhetünk. Elemző kutatás tárgyává kell(ene) viszont tenni a klasszikus latin nyelv globalitása értelmezésének tényezőit, diakrón és szociokulturális aspektusból is összevetve különféle változatainak specifikumait.

Fogalmi rendszerének áttekintésében Kecskés hangsúlyozottan tárgyalja a kulturális tudás, a humán egyedek tudásbázisának dinamikus természetét. Ezt kiegészítve jegyzem meg, hogy éppen a kulturális bázist, a közös háttértudást elemezve győződhet meg a kutató az annak alapját képező fogalmi sémaformációk, az ún. konceptuális háttér- és keretismeretek, forгатókönyvek kultúraspecifikus tartalmi függőségéről, arról, hogy ezek a mentális hálózatok formájában tárolt struktúrák nem statikusak, hanem kifejezetten dinamikus természetűek, tartalmukban dinamikusan fejlődnek és fejleszthetők, a nyelvi reprezentációt tekintve szoros összefüggésben állnak az adott nyelv lexikon komponensének struktúráltságával, melynek hálózatait feltétlenül befolyásolja az adott nyelvi kultúrkör tudásbázisának és nyelvhasználatának összefüggése.

Kecskés arra a tényre is felhívja a figyelmet, hogy az interkulturális pragmatika eszközeivel kísérleti alanyokként vizsgált egyének általában két, vagy három nyelvet beszélnek. Ezzel kapcsolatban az a kérdés vethető fel, hogy vajon beszélhetünk-e mindössze egy nyelv aktív ismeretének esetében is az interkulturális tudás szerepéről? Például az angol különböző változatainak (brit vs. amerikai sztenderd, vagy az élesen elkülönülő és elkülöníthetően elemezhető dialektus változatok) ún. variációs-pragmatikai elemzése során (lásd pl. Schneider–Barron 2008). Létezik-e a tapasztalati konceptualizáció eszközeivel, elsajátítható módon az ún. globális angol, melynek leírása a deskriptív és magyarázó adekvátság követelményrendszerének keretében ez ideig nem történt meg.

Bevezető fejezetében Kecskés igencsak markáns módon fogalmazza meg kutatásának talán legfontosabb kérdését: a szituáció hívja be a nyelvhasználatot, vagy inkább a nyelvhasználat veti fel a szituációt? Nézete szerint a tudáskeret aktiválódása hívja elő az adott nyelvhasználatot, amit pedig a cselekvés szemszögéből kell vizsgálni. Ez a szemlélet adja vizsgálatainak diskurzus bázisát. A kérdés korántsem egyszerű. Gondoljunk csak a Chomsky és mások által felvetett ún. belső beszéd,

¹ Erről a témáról a szerző, monográfiájának megjelenése után, értékes összevető tanulmányt jelentetett meg könyvfejezet formájában (l. Kecskés 2017).

Chomsky konkrét megfogalmazásában „belső dialógus” (Andor 2004: 108) funkcionális, nyelvelméleti státusára, megnyilvánulásának jellegére, elemezhetőségének lehetőségére (lásd pl. Vygotsky 1934/2012), akár a kompetencia vagy a performancia klasszikus distinkciójának, vagy a szövegten és a nyelvészeti pragmatika viszonyrendszerének keretei között. Egyáltalán, vizsgálható-e az ún. belső beszéd a kurrens kísérleti pragmatika nyelvészeti, nyelvpszichológiai, nyelvfilozófiai fogalmi eszköztárával?

A pragmatika diskurzusalapú szemléletében Kecskés azt vallja, hogy a mondat fogalmi státusa alulspecifikálja a jelentést, magában nincs is jelentése (9. o.). Emiatt kell a diskurzus keretei közt a megnyilatkozás funkcionális jelentésének és formai reprezentációjának összefüggéseivel foglalkoznia a kutatónak. Megítélésem szerint pontosan ennek a szemléletmódnak a kiteljesedéséhez, a diskurzusértelmezés kísérletes alapú relevanciájának bizonyíthatóságához járulhat hozzá a szövegvizsgálat legfelső normatív szintjének, a koherencia megvalósulásának, releváns, alapvetően lexikális bázisú tényezőinek vizsgálata, az ún. kulcsszavak funkcionális alapú, a szövegszerveződést alapvetően befolyásoló, tudáskeret-aktíváló tevékenységének felmérése, megítélése révén (Andor 1989: 30–35).

Kecskés megközelítésében az interkulturális pragmatika a kommunikáció tranzakciós szemlélete (nem pedig modellje), melyben a beszélő és a befogadó tevékenységének szimultán megvalósított elemzésére van szükség a kutató részéről (13. o.). Az interkulturális pragmatika célja a sikeres, az aktuális nyelvhasználat-bázisú interkulturális kommunikáció operatív működtetésének leírása, feltételrendszerének megállapítása. Forrásának skópuszát a szerző a következőképpen határozza meg: olyan egyének társas interakciója, akiknek anyanyelve nem azonos, de egy közös nyelven kommunikálnak, bár egymástól eltérő, szocio-kognitív beágyazottságú, kulturális háttérrel rendelkeznek. A lingua franca nyelvet beszélők háttérismereteiket megjelenítik kommunikációjukban és összevetik, ütköztetik ezeket kommunikációs partnerük/partnereik hasonló ismereteivel, mely folyamatban alakítják ki, hozzák létre interkulturájukat (14–15. o.). Bevezető fejezetének végén a szerző elkülöníti az interkulturális pragmatika skópuszának határvonalait a hozzá kapcsolódó diszciplináris területektől, így a szociokulturális és a kultúrközi bázisú pragmatikától.

Az alapos, az interkulturális pragmatika diszciplinájának lényegi tárgyköreit áttekintő *Bevezetőt* követően a könyv *Első fejezete* (21–41. o.) a kurrens pragmatikai elméleti modellek kritikai szemléletű ismeretéből vezeti be az olvasót. A pragmatika diszciplináris céljainak leírásához kapcsoltan megkülönbözteti és értékeli a moduláris bázisú és a perspektivikus szemléletű modelleket, hangsúlyozva mindkét típus kapcsán azt, hogy miként képesek számot adni az egyéni közvetlen ismeretek és a társadalmilag kódolt világismereti tudás összefüggéseiről és különbözőségéről. Ennek során Kecskés tételesen bemutatja és kimutatja az angol-amerikai bázisú intencionális szemléletű és az alapvetően európai bázisú szociokulturális alapú, interakcionális modellek közti különbségeket. Okfejtését az Albany Lingua Franca Database korpuszból származó szemléletes, és a tőle megszokott találó példaillusztrációkkal támasztja alá.

Áttekintí a kontextus természetére és felfogására vonatkozó különféle, külső (externalista) és belső (internalista) szemléletű nézeteket. A külső típusú felfogást tulajdonképpen a relevanciakutatók modellje reprezentálja, míg a belsőt a

lexikalizmus dominanciája uralja. Kecskés kontextusfelfogásában mindkettőre szükség van. Az aktuális szituatív kontextust kiegészíti a korábbi tapasztalatokat rögzítő kontextus, amit memóriánkban tartunk. Ez ad magyarázatot a lexikális információ megtartására és használatára vonatkozó komplex művelleti rendszer működésére, mely szerint „a sztenderd lexikális jelentések diakronikus módon változnak, míg a megnyilatkozások kontextusának keretei közt jelentésváltozataik szinkrón szinten mutatkoznak meg” (36–37. o.). A nyelvhasználatbeli lexikális folyamatok ilyen irányú összefüggéseire nézetem szerint a jelenkori lexikalista korpusznyelvészet és a rohamléptekkel fejlődő kísérletes pragmatika mutathat rá precíz, megbízható eszközökkel. A fejezet Mey (2001) szociokulturális és interaktív alapú pragmatikai akcióelméletének és van Dijk (2008) interszubjektív kontextus-szemléletének tárgyalásával zárul.

A rövid terjedelmű *Második fejezet* (42–60. o.) az interkulturális pragmatika szocio-kognitív alapú megközelítését taglalja, kiemelve, hogy az interkulturális pragmatika a kommunikáció társas és egyéni aspektusait együttesen kezeli. A szerző helyesen választja szét ezek komponenseit és típusait, hangsúlyozva, hogy ez képezi az interkulturális pragmatika esszenciális szemléletmódját. Argumentációjában központi helyet kap a száliencia szerepének és típusainak értelmezése, szoros összefüggésben az előzetes tudás enciklopédikus jellegének hangsúlyozásával. Megkülönbözteti a kollektív száliencia dinamikus fogalmát a perceptuális alapú szálienciától, rámutatva a fogalmak kognitív, szemiotikai státusára, utóbbival kapcsolatban utalva a jel viszonylagos prominenciájára (56. o.), előzőhöz kötődően pedig a konceptuális alapú keretváltások (frame blending), valamint az intencionalitás dinamikus közvetítő szerepére a háttérismeretek és az aktuális szituáció között. Érvelését itt is bőséges példabemutatókkal illusztrálja. Példaanyaga leginkább a pragmatikai reprezentáció lexikális szintjét illusztrálja. Érdekes volna megvizsgálni, hogy a grammatika területére, főként a szintaktikai megjelenítés szintjére is kihatnak-e a tárgyalt viszonyok. Ezzel kapcsolatban jegyzem meg, hogy időszerű lenne a kísérletes pragmatikában mérések alapján tesztelni a beszéd-aktusos helyzetek, a fogalmi keretaktíválással előhívott háttértudásbeli tények és tényezők általi jelentéskonstruálás dekódolásának komplex tényezőit.² A pragmatikai kompetencia operatív státusát kimutató ilyen irányú, az fMRI eszközeivel végrehajtott kísérletekről tudósít Schnell és munkatársainak nemrég megjelent tanulmánya (Schnell et al. 2016).

A következő, *Harmadik fejezet* (61–80. o.) a pragmatikai kompetencia fogalmáról és természetéről nyújt ismereteket az olvasónak. Kecskés megjegyzi, hogy ahogy a Chomsky által körvonalazott klasszikus kompetenciafogalom alapjaiban a nyelv grammatikai szabályrendszerének elsajátítását és kreatív birtoklását jelentette, a Chomskynál jóval később megfogalmazott és körülírt (a mai napig sem kellőképpen kutatott³) pragmatikai kompetencia is egyfajta szabálykövetéssel azonosítható, mégpedig a szituációhoz, a kontextushoz kapcsolódó kulturális konvenciókhoz kötődő nyelvhasználati eljárások és reprezentációk alkalmazásának,

² Az ún. tudásbázis részét képező fogalmi alapú kognitív sematizáció különféle szerkezeteinek, így a háttérismeretek (scene), tudáskeretek (frame) és forgatókönyvszerű ismeretek ismérveire és összefüggéseire vonatkozóan lásd Andor (1985).

³ A megjegyzés tölem származik.

követésének és kikövetkeztetésének elsajátítását és birtoklását jelenti. Ennek a kulturális konvenciókra épülő nyelvi eljárásrendszernek, reprezentációnak a hiányos ismerete, vagy akár totális hiánya súlyos félreértésekhez vezethet a diszkurzív kommunikációban, ami – nem véletlenül – gyakori forrása a humorprodukciónak és egyúttal a humor nyelvészeti alapú kutatásának. Monográfiánk szerzőjének megítélése szerint a második nyelvet tanulók pragmalingvisztikai tudása magasabb szintű, mint szociopragmatikai ismereteik volumene. Ennek szemléltetése céljából célszerűnek tartottam volna kísérletes bizonyítékok bemutatását az egyébként nem hosszú terjedelmű fejezetben.

Ezt követően a szerző alapos szakirodalmi háttérre támaszkodva fejti ki nézeteit a konceptuális szocializáció szerepéről, a fogalmi és a nyelvi szocializáció eltéréseiről (67–68. o.), a formulaikus kifejezőmódról, valamint a szituációhoz kötött kifejezések, rutinok és nyelvileg reprezentált rituálék használatáról (71–73. o.). Ezek a tények és tényezők mind a pragmatikai kompetencia meglétének jelzői, mutatói. Érdekes eredményeket tárhatna fel ezeknek a tényezőknek kultúrközi pragmatikai vizsgálata. A fejezet az ún. pragmatikai transzfer státusának tárgyalásával zárul.

A *Negyedik fejezet* (81–104. o.) témája az enciklopédikus tudásbázis, a kulturális modellek, valamint az interkulturalitás kérdésköre. Kecskés, igazodva sokak nézetéhez, azt vallja, hogy a világismereti tudásbázis nem nyelvi, ugyanakkor viszont a nyelvi tudás alapjaival szorosan összefüggő tényező. Az interkulturális pragmatika számára, melyben az enciklopédikus alapú jelentés a nyelvi jelentés-reprezentáció háttéréül szolgál, fontos ez az elkülönítés/elkülönülés. Ugyanakkor megjegyzi (81. o.), hogy a kognitív nyelvészet jelentéskonstrukciójának felfogását nem befolyásolja. A világtudás mentális szerkezete hálózatosan strukturált. Ezt már a mesterséges intelligencia, az ún. sémaszerű szerkezetek tudati és nyelvi tárolásával és aktiválásával, előhívásával/előhívhatóságával foglalkozó kutatásainak korai szakaszában kimutatták a diszciplína legkiválóbb reprezentánsai, Roger Schank, Robert Abelson (Schank–Abelson 1977), Robert Wilensky (1978), Eugene Charniak (1977) és mások. A lexikai jelentés Kecskés (és más kutatók) felfogásában az enciklopédikus jelentés függvényében értelmezhető. Megjegyzem itt, hogy a két jelentéssík összefüggését, egymásra utaltságát illetően kísérletes szinten a mai napig nem tisztázódtak az idevágó nézetek (és nézetkülönbségek). A kutatók a sémaszerű struktúrák mentális tárolásának módozatait, rámutatva kultúrspecifikus jellegükre, kulturális modellek formájában fogalmazták meg. Ilyenek keretében kell megvizsgálni a tudáskereti, a háttér- és a forgatókönyvszerű ismeretek nyelven kívüliségének jellegét, ugyanakkor relevanciáját a nyelvi, főként a lexikális reprezentáció működésének/működtetésének szempontjából.

A fejezet második szakaszában a monográfia szerzője a lexikális kifejezés formulaicitásával, frazeologizálódásával foglalkozva ismerteti a 'pragméma' fogalmát, ami a pragmatikai aktus egy adott helyzetre vonatkozóan konstruált kifejezése/kifejezőmódja (93. o.). „Az interkulturák ad hoc kreációk” (99. o.), állítja Kecskés. Bennük a meghatározott kulturális normákra, modellekre és a szituációban adódó jellegekre alapozva az egyedi elemek integrálódnak (blend) és ko-konstruálódnak a társadalmi tényezőkkel (97. o.) az interkulturális interakciók során.

Az *Ötödik fejezet* (105–127. o.) a pragmatikai kompetencia fontos komponensét képező formulaikus nyelvhasználattal foglalkozik. A formulaszerű szótári reprezentációt többtagú lexikális konstruktumok képezik. Változatai kollokációként

megjelenő kifejezések, állandósult jelentésegységek, rögzített metaforák, frázisok, idiómák, mind a Sinclair által körülírt idiomatikus nyelvhasználat (Sinclair 1991: 74–75) reprezentánsai, holisztikus módon tárgyalt és előhívott, pszichológiailag szálens jelentéshordozó elemek. Kecskés helytállóan hangsúlyozza, hogy a pszichológiai aspektusú szálencia, lexikai síkon az elemek kiemelkedő, kitüntetett státusa, nem azonosítható a frazeális kifejezések gyakoriságának mutatóival. Ugyanakkor felhívja a figyelmet a formulaikusság fokozatainak, gradációs természetének jelentőségére, melyben alapvető szerepet játszik tudáskeretekhez való kapcsolódásuk, ami megkönnyíti előhívhatóságukat/előhívódásukat és feldolgozásukat (109–111. o.). Kiegészítem ezt azzal, hogy a keretkötöttség és az ebből fakadó előhívhatóság tényezőinek alapjai jelenleg még kikutatlanok. Megfigyelhető (és magyarázatot igénylő) tény, hogy a formulaikusan reprezentált kifejezésláncolatok esetenként nem igazán lexikálisan töltöttek, sokszor nincsenek is kulcsszavai.

A fejezet következő szakaszában a szerző kísérletes, kvantitatív bázisú adatokat mutat be annak bizonyításául, hogy a nyelvet anyanyelvként és nem anyanyelv-ként elsajátító beszélők szövegprodukciónak milyen volumenű eltérést mutat a formulaikus kifejezések előfordulásának aránya. Azt is kimutatja, hogy a nem anyanyelvi beszélők a figuratív kifejezések értelmét literális jelentést keresve dekódolják. Saját diskurzusaikban a szószerinti jelentésreprezentáció mutatkozik szálensnek. Mindezzel kapcsolatban annak kiderítése merül fel kutatói kérdésként, hogy mennyire, milyen mértékben flexibilisek a formulaszerű jelentéskonstruálás szövegproduktumai a nyelvhasználatban. Valamint az is, hogy milyen fokon és módon kódolt, kifejezett a pragmatikailag feldúsított jelentéskonstrukció. Kecskés körültekintően körvonalazza az ún. szituációhoz kötött megnyilatkozások és a beszédformulák közti funkcionális eltéréseket (123–125. o.). Ugyancsak kutatói kérdésként adódik annak vizsgálata, hogy mennyire kötődnek a fix, rögzített kifejezésekhez a szituációhoz kötött megnyilatkozások (SZKM) lexikális kifejezéspéldányai. Milyen mértékben kompozicionálisak és konvencionalizáltak? Kecskés nézete szerint ugyanis az idiómák fix kifejezések, minimális mértékű, vagy akár hiányzó szituációs rögzítettséggel. A szótárkomponensben egész, egységes lexikális elemekként tárolódnak. Ugyanakkor a szituációhoz kötött megnyilatkozások (pl. angolban a *How do you do* vagy a *Welcome aboard* kifejezések) szituatív beszédaktusokat jelölnek. Valamennyire transzparensnek, adott szituációt hívnak elő a memóriából, pszichológiai szálenciával rendelkeznek.

A soron következő *Hatodik fejezet* (128–150. o.) a kontextus meglehetősen képlékeny fogalmának tárgyalásával foglalkozik. Kecskés megkülönbözteti az előzetesen adott kontextus fogalmát és funkcionális státusát az aktuális szituációs kontextustól, és hangsúlyozza, hogy a kontextuális tudás a kettő kölcsönviszonyából adódik. Szocio-kognitív felfogásában a kontextus dinamikus fogalom. A kontextus, a szálencia, a relevancia és a közös háttértudás egybehajló viszonyfogalmak kognitív rendszerét képezi. Kecskés dinamikus jelentésmodelljében az előzetes és a kurrens kontextuális tudást egyszerre kezeli. Hangsúlyozza, hogy a nyelv soha nem létezik kontextusfüggetlen módon. A közös háttérismeretek kontextuális rendszere elsődleges bázist képez az aktuális kontextust illető tudással szemben. Mentális aktiválásakor az enciklopédikus tudás valamely része lexikalizálódva átváltozhat nyelvi tudássá (141. o.). A működtetés mechanizmusának, kritériumrendszerének teljes ismeretétől azonban még távol állnak a jelenlegi kutatások eredményei.

A monográfia *Hetedik fejezete* (151–175. o.) a közös háttértudás specifikumait taglalja, melynek funkcionális státusáról már a korábbi fejezetekben is bőszégesen olvashattunk. A közös ismeretek összességére alapozott, az előzetes tapasztalatokat átfogó, feltételezhetően a kommunikációs partner által birtokolt tudásbázis alapvetően befolyásolja a kommunikáció szövegszerűségének, koherenciájának ökonomikus reprezentációját, a kommunikáló partner/partnerek következtetési (ún. inferenciális) tevékenységét. Kecskés megkülönböztet alap-háttértudást és kontextuális alapú emergens háttérismereteket. Felfogásában a háttértudás dinamikus konstruktum, aminek operatív működését a kommunikáló felek közösen alakítják. A működés megvalósításának két formáját ismerteti releváns szakirodalmi hivatkozásokkal: (i) az alapot képező pragmatikai bázisút (pragmatic view of core common ground), mely a kommunikációt megelőzően már létezik a partnerek tudatában, illetve (ii) az ún. kognitív alapút, mely emergens, kooperatív jellegű (155. o.). Mindkettőben hangsúlyozza a kollektív szálencia szerepét. Megítélesem szerint a háttértudás tartalmát és működését/működtetését érintő vizsgálatában a szocio-kognitív megközelítést valló kutatónak célszerű lenne vizsgálnia az összefüggést az ugyancsak szociokulturális beágyazottságú sztereotipizálás folyamataival.

A *Nyolcadik fejezetet* (176–199. o.) ugyancsak olyan témának szenteli a szerző, amelyről az előzőek alapján már bőszéges ismereteket szerezhetett az olvasó. Itt összefogó, koherens módon tekinti át a szálenciára vonatkozó nézeteit. A szálencia szemiotikai fogalom, a jelek prominenciájának viszonylagos fontosságát, kiemelkedő voltát fejezi ki. Egyéni és társas, társadalmi, kultúraspecifikus, nyelvileg releváns jelenség. A pragmatikában a beszélő és befogadó tudatosságában előtérben levő entitásra, tényezőre utal. Áttekintésében Kecskés megkülönböztet nyelvi (elsősorban lexikális) és perceptuális, kognitív és konceptuális alapú szálenciát. Kérdéses, ezért kutatandó, hogy a nyelvi reprezentációt illető szálencia egészében véve a lexikalitásban, vagy annál tágabban, mentális síkon, komplex módon fejeződik-e ki. Ugyancsak tisztázandó a körülírt szálencia típusok egymáshoz való viszonyának karaktere és módja.

A szerző a nyelvi típusú szálenciát a topik/komment nyelvi reprezentációjának megvalósulásán keresztül mutatja be. Hiányolom ennek során a hivatkozást a cseh nyelvészek (pl. Jan Firbas), vagy akár a cseheknél jóval korábban élt erdélyi polihisztor, Brassai Sámuel mondattanának funkcionalista szemléletű felfogására.

Míg Giorának a szálenciát illető gradációs modellje (Giora 2003) a mentálisan (a mentális lexikonban) már rögzített, konvencionalizálódott információtartalmak tárgyalását veszi célba, addig Kecskés szocio-kognitív alapú modellje együttesen tárgyalja az elmében előzetesen rögzített és az aktuális kommunikáció produkciójából adódókat, melyek inherensek, kollektívák, szituatívák, emergensek. Kecskés meglátása szerint a kontextus, a szituáció befolyásolja, hogy a lexikális kifejezések mely jelentés-aspektusai lesznek textuálisan szálensek. A fejezet utolsó szakaszában is kiemeli, hogy míg a nyelvet anyanyelvűkként használó egyének számára közvetlenül dekódolható egy adott kontextusban a figuratív jelentés, addig a nem anyanyelvű beszélők számára előbb a literális jelentés aktiválódik, csak ezt követően jutnak hozzá következtetési tevékenységük segítségével a nem szó szerinti jelentéstartalmakhoz.

A viszonylag rövidebb terjedelmű *Kilencedik fejezetben* (200–218. o.) a szerző a nyelvészeti pragmatikában egyik leggyakrabban tárgyalt beszédmód, az udvarias

nyelvhasználat kérdéskörével foglalkozik. Univerzális téma, melynek jelenségei különféleképpen lexikalizálódtak a nyelvekben. Kecskés megközelítését ebben is az intenció, a normák, a kulturális modellek, a dinamikus kontextusfelfogás szemlélete uralja. Találó és élvezetes példailusztrációin és azok értelmezésén keresztül helytállóan mutat rá az udvarias vs. udvariatlan nyelvhasználat szociokulturális gyökereire és gradációs természetére, a fokozatosság mértékének és a lexikális kötöttségek (rigiditás), valamint a kifejezés változatosságának empirikus alapú felbecsülésére.

A könyv utolsó, *Tizedik fejezete* (219–239. o.) a diskurzuselemzés hosszabb szövegpéldányainak, nem pedig csupán egyes megnyilatkozások jellegének tárgyalásán keresztül, a kommunikatív interakcióra alapozott módon vezeti be az olvasót az interkulturális pragmatika szövegelemzési gyakorlatának világába. Az interkulturális pragmatika tudománya alapvetően négy forrásból meríti vizsgálatainak tárgyát: (i) a konverzációelemzés szövegpéldányai (főként az osztálytermi beszéd és az intézményi diskurzus szövegei), (ii) írott és beszélt nyelvi korpuszok, (iii) diskurzusszegmentumok elemzése, (iv) számítógépes alapú kommunikáció. A tanulmányok skópuszát illetően Kecskés hangsúlyozza, hogy a szövegkoherencia-vizsgálatok ne csupán a szövegtesteket érintsék, hanem interaktív alapúak legyenek. Ugyanis a szöveg alapvetően nem önmagában képez koherenciaforrást, hanem a koherencia normarendszerét maguk a beszélő felek működtetik kommunikációjuk által (220. o.). Ezért az interkulturális pragmatika kutatásainak feltétlenül a diskurzus elemzésére kell irányulniuk.

A tíz fejezetet követően a szakkönyv rövid *Epilógussal* zárul, melyben a szerző összefoglalja az interkulturális pragmatika diszciplináris céljait és legfontosabb témaköreit.

Kecskés István monográfiája rendkívül értékes munka, színvonalát tekintve kiemelkedik a kurrens nyelvészeti pragmatikai szakirodalom igen gazdag könyv-választékából. Argumentációja szigorúan következetes, rendszerezett ismereteket nyújtó. Stílusa élvezetes, olvasóbarát; a könyv szinte olvastatja magát. Megismerése nélkülözhetetlen mindazok számára, legyenek kutatók vagy egyetemi doktori programokban dolgozó hallgatók, akik a nyelvészeti pragmatika és szociokulturális bázisú társdiszciplinái területén tevékenykednek. Lefordítását a magyar nyelvű szakmai közönség számára feltétlenül ajánlom.

Andor József
PTE Angol Nyelvészeti Tanszék

Hivatkozások

- Andor, József 1985. On the psychological relevance of frames. *Quaderni di Semantica* VI/2:212–221.
- Andor, József 1989. Strategies, tactics and realistic methods of text analysis. Comments on Michel Charolles' "Coherence as a principle in the regulation of discursive production". In Wolfgang Heydrich – Fritz Neubauer – János S. Petőfi – Emil Sözer (szerk.) *Connexity and Coherence, Analysis of Text and Discourse*. Berlin, Boston: De Gruyter. 28–36.

- Andor, József 2004. The master and his performance: An interview with Noam Chomsky. *Intercultural Pragmatics* 1/1:93–111. doi:10.1515/iprg.2004.009.
- Charniak, Eugene 1977. Framed PAINTING: The representation of a common sense knowledge fragment. *Cognitive Science* 1/4:355–394. doi:10.1207/s15516709cog0104_1.
- Dijk, Teun A. van 2008. *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giora, Rachel 2003. *On Our Mind. Salience, Context, and Figurative Language*. New York: Oxford University Press.
- Giora, Rachel – Michael Haugh (szerk.) 2017. *Doing Pragmatics Interculturally, Cognitive, Philosophical, and Sociopragmatic Perspectives*. Berlin, Boston: Mouton De Gruyter.
- Kecskés, István 2017. Cross-cultural and intercultural pragmatics. In Yan Huang (szerk.) *The Oxford Handbook of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press. 400–415.
- Mey, Jacob L. 2001. *Pragmatics: An introduction*. 2nd edition. Oxford: Blackwell.
- Schank, Roger Carl – Robert P. Abelson 1977. *Scripts, Plans, Goals, and Understanding. An Inquiry Into Human Knowledge Structures*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Schneider, Klaus P. – Anne Barron (szerk.) 2008. *Variational Pragmatics. A Focus on Regional Varieties in Pluricentric Languages*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Schnell, Zsuzsanna – Eszter Varga – Tamás Tényi – Mária Simon – András Hajnal – Róbert Járai – Róbert Herold 2016. Neuropragmatics and irony processing in schizophrenia – Possible neural correlates of the meta-module of pragmatic meaning construction. *Journal of Pragmatics* 92:74–99. doi:10.1016/j.pragma.2015.11.004.
- Sinclair, John 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Vygotsky, Lev Semenovich 1934/2012. *Thought and Language*. Cambridge: The MIT Press.
- Wilensky, Robert 1978. *Understanding Goal-based Stories*. Doktori értekezés. Yale University.